

INIJOSS

İnönü University International Journal of Social Sciences / İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,

Volume/Cilt 8, Number/Sayı 2, (2019)

<http://inonu.edu.tr/tr/inijoss> --- <http://dergipark.gov.tr/inijoss>

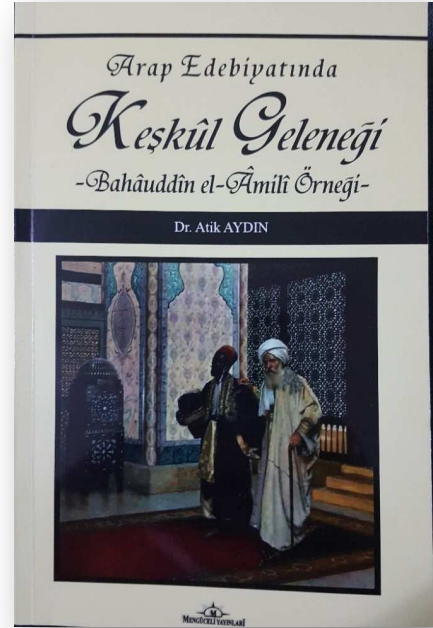
KİTAP TANITIMI | BOOK REVIEW

Gönderim Tarihi: 15.11.2019 | Kabul Tarihi: 27.12.2019

ARAP EDEBİYATINDA KEŞKÛL GELENEĞİ – BAHÂUDDÎN EL-ÂMİLÎ ÖRNEĞİ-

Atik Aydın, Malatya, Mengüceli Yayınları, 2014, 291
sayfa, ISBN:978-605-64734-0-1

Hazırlayan: Öğr. Gör. Güler Koca
Muş Alparslan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi /
gulerkoca71@gmail.com /
<https://orcid.org/0000-0003-1474-6973>

“Arap Edebiyatında Keşkûl Geleneği -Bahâuddîn el-Âmilî Örneği-”¹ adlı eser Doç. Dr. Atik Aydın tarafından kaleme alınmış, Mengüceli Yayınları tarafından 2014 yılında okuyucuyla buluşturulmuştur. Aydın, bu kitabında edebiyatın unutulmaya yüz tutmuş bir dalı olan keşkûl geleneğini okuyucuya tanıtmayı hedeflemiştir.[7] Yazarın, ilk duyulduğunda bir tatlı adını çağrıştıran keşkûl kavramının edebî alanda farklı bir formatın temsilcisi olduğu bilgisinin okuyucularla paylaşılmasının faydalı olacağını düşünerek kaleme aldığı eser, iki bölümden oluşmaktadır. Aydın, eserinin birinci bölümde “Arap Edebiyatında Keşkûl Geleneği” başlığı altında keşkûl kavramı tanıtmıştır. Keşkûl adını taşıyan kitap ve mecmualara örnekler vermiş, bu kitap ve mecmuların içeriklerini oluşturan özellikleri ayrı başlıklar halinde açıklamıştır. İkinci bölümde yazar, keşkûl geleneğinin ilk temsilcilerinden olan Bahâuddîn el-Âmilî ve *el-Keşkûl* adlı eseri tanıtmıştır. Aynı bölümde Bahâuddîn el-Âmilî'nin hayatı, yaşadığı dönem, edebî kişiliği ve eserleri hakkında geniş bilgilere yer vermiştir. Bahâuddîn el-Âmilî'ye ait olan “*el-Keşkûl*” kitabının muhtevasını, ilmî ve edebî boyutlarını başlıklar halinde ele almış, her bir başlığı zengin örneklerle açıklamaya çalışmıştır. Bahâuddîn el-Âmilî'nin şair kişiliğinin anlatıldığı “Şiir” başlığı altında, Arap edebiyatında tartışmasız egemen olan şiir geleneğinin önemine binaen keşkûl

¹ Aydın, Atik, *Arap Edebiyatında Keşkûl Geleneği -Bahâuddîn el-Âmilî Örneği-*, Mengüceli Yay., 2014.

kitaplarında yer alan şiirlerin muhtevalarına geniş bir yer vermiştir. Maddeler halinde zikrettiği keşkûl konularını seçkin örneklerle süslemiştir.

Müslüman toplumların –sanıldığıнын aksine- gülmeyi arzuladığının, gülebildiğinin ve güldüğünün bilinmesinin gerekliliği, keşkûl geleneğinin tanıtılma çabasının boş bir emek olmayacağı kanaatini oluşturmaktadır. Gülmenin, güldürürken düşündürmenin bir gelenek, bir sanat ve bir kültür olduğu gerçeğinin topluma gösterilmesi oldukça önemli bir vazifedir. Keşkûl tarzında yazılan eserler; gülmenin ve eğlenmenin çok farklı bir boyutunu gözler önüne sermektedir. Gülmek ama nasıl, niçin, neye gülmek?

Aydın eserin birinci bölümünde keşkûl kavramının tanımı hakkında geniş ve ilginç bilgilere yer vermektedir. Keşkûl kelimesinin anlamının dervişlerin ve sûfilerin sadaka olarak verilen yiyecek ve benzeri şeyleri içine koydukları kap olmasının manidarlığını açıklamıştır. Keşkûl kabının genellikle gemi şeklinde olduğunu belirttikten sonra bu durumu dervişlerin yaptıkları manevi yolculuğun, sonu gizemli deniz yolculuğuna benzetilmesi ile özdeşleştirmiştir. Derviş ya da dilencinin yiyecek kabından edebî mecmuaya varan bir süreç olarak tabir ettiği keşkûl mecmualarının içeriğini değişik türdeki dinî, ahlaki, tarihi ve edebi eserlerde yer alan ibretli, hoşça giden hikâye ve şiir seçkilerinin oluşturduğunu belirtir. Yazar keşkûl kavramının boyutunun orijinallğine, derviş ve dilenci gibi iki uç kutbu yakınlaştırması bilgisine vurgu yaparak dikkat çeker. Buradan hareketle keşkûlün belli bir düzeninin olmayışını, içeriğinin renkliliğini ve çeşitliğini açıklar. Keşkûlün okuyucu kitlesinin çeşitliliğine değinen yazar keşkûl edebiyatının belli bir sanat, şiir ve hikâye türüne ait kılınmasının mümkün olmayacağını belirtir. [17-20]

Aydın; keşkûllerin ortaya çıkışını, hayat serüveni içerisinde kayda değer bulunan bilgilerin not edilmesi ve dağınık haldeki bu bilgilerin bir şekilde kitaplaştırılması arzusuna bağlamaktadır. Bu bağlamda yazar, keşkûl adlı eserlerin ana yapısını hikâyeler oluştursa da şiir, hutbe, mektup ve bilmece gibi farklı edebî türlerin de zaman zaman keşkûllerde bulunabileceğini belirtmektedir. Keşkûl adlı eserlerde içeriği sadece dinî metinler ve dinî kaygıların oluşturmadığını belirten Aydın, tıp, astronomi ve matematik gibi bilimsel konuların da keşkûlü oluşturan unsurlar arasında yer aldığını belirtmektedir.

Keşkûl tarzındaki eserlerin temel kaynaklarına dikkat çeken Aydın, bu kaynakların başında Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberin sünnetinin yer aldığını, bunu akıl, tarih ve tecrübenin takip ettiğini belirtmektedir. Yazarın, keşkûllerdeki hikmet ve inceliklerin insanlar üzerinde bıraktığı olumlu etkileri ifade etmek için seçtiği Ca'fer Sâdık'a ait şu ifade oldukça vecizdir. “*Bedenler yorulduğu gibi ruhlar da yorulur. Ruhunuzu hikmet incelikleri ile dinlendirin*”. [39]

Keşkûl tarzı eserlerin her sayfasının ayrı bir tat vermesi ve metinlerin tek düze olmaması Aydın'ı bu eserleri araştırmaya iten en önemli sebeplerdendir. Eserin önsözünde de belirttiği üzere Aydın, keşkûl tarzı eserlerle ilk tanıştığında dahi onlara karşı bir yakınlık hissetmiş, kitapta kendine hitap eden bir yönün bulunduğunu söylemiştir. Aydın'ın keşkûl geleneğini tanıtmak amacıyla pek çok örnek arasından Bahâuddîn el-Âmilî'yi seçmesi de tesadüfi değildir. Eserinde keşkûl lafzını ilk kullanan kişi olmasıyla tanınan Bahâuddîn el-Âmilî'nin farklı özelliklerinin yer aldığı bölümlere yer vermiştir. Örneğin; Bahâuddîn el-Âmilî'nin Arap şiir vezinlerinden biri olan *habebe* veznini Farsça şiirlerinde, Fars şiir türlerinden biri olan *dubeyt (rubai)* veznini Arapça şiirlerinde kullanarak her iki

dile yeni bir tarz kazandırdığını söyleyerek sahip olduğu kıvrak zekâsı ile edebî kişiliğindeki dehayı ortaya koymuştur. [56] Bu kitap toplum tarafından öylesine kabul görmüştür ki herhangi bir karmaşa durumunda ismiyle müsemma olarak *Keşkülü'l-Âmilî* tabiri deyim haline gelmiştir. Unutulmaması gereken bir nokta olarak *el-Keşkül*'ün ilmî ve akademik bir kitap olmadığı gerçeğini dile getirmiştir. İçeriği müellifinin karşılaştıkça ve hatırladıkça kaleme aldığı notlardan ibarettir. Bu yüzden keşkül kitaplarının içinde her an her türlü bilgi ve olayla karşılaşılabilir. Bu bilgilerin hakikat payı olabileceği gibi gerçeklerden uzak olması da muhtemeldir. [72] Aydın'ın Amilî'nin hayatına ve edebî kişiliğine dair geniş bilgileri derlediği kitabında Bahâuddîn el-Âmilî'nin tefsir, hadis, fıkıh, astronomi ve dil gibi farklı alanlarda da ne denli bilgi sahibi olduğu tespit edilmiştir.

Aydın, *el-Keşkül* kitabının et-Tâhir Ahmed ez-Zâvî tarafından tahkik edilerek içerisinde 61 konu tespit edildiğini aktardıktan sonra konu sayısının bununla sınırlı kalmasını akla yatkın bulmamıştır. Nitekim Âmilî dahi eserinde yer alan bilgileri, ipi kopmuş tesbih taneleri gibi serbest ve dağınık bıraktığını ifade etmiştir. [76-77]

Aydın'ın açıklamalarına göre Âmilî üslup olarak hiçbir taassubun gözetilmediği *el-Keşkül* eserinde yeri geldiğinde Müslümanın kâfir karşısındaki mağlubiyetinin dahi açıkça aktarıldığını söylemektedir. Aynı şekilde herhangi bir kınanma duygusu taşımadan müzikle uğraşan ve içki içen bir kadından da övgü ile bahsedebilmiştir. Yer yer bir kısım âlimlere karşı çıkmış bazı meseleleri de sadece aktarmakla yetinmiştir. [79-80] Âmilî'nin kitabındaki bu serbestliğin *el-Keşkül* eserine, farklı paydalarda yer alan kesimler için bir kesişim noktası olabilmesi açısından önem kattığı tespit edilmektedir.

el-Keşkül kitabının muhteva bakımından oldukça renkli görüntüler sergilediğine pek çok yerde dikkat çeken yazarın buradan hareketle eserinde *el-Keşkül*'ün edebî ve ilmî boyutunu ayrı başlıklar altında incelediği görülmektedir. İlmî boyut başlığı altında edebî yönü ön planda olmayıp ilmî kaygılarla nakledilen bilgilere yer verilmektedir. Dolayısıyla tasavvuf, ahlak, tefsir, belâgat, tarih, kültür, hadis, fıkıh ve ansiklopedik bilgiler bu boyutun içeriğini oluşturur. Aydın eserinde *el-Keşkül*'ün bu bağlamda sahip olduğu hacim ve sınırları belirlemeye çalışmıştır. İncelemeler sonucunda *el-Keşkül*'ün içeriğini oluşturan en büyük payı tasavvuf konusunun aldığından söz etmiş ve tasavvufi konuların şekil değil içerik bakımından detaylandırıldığını belirtmiştir. “*Nehcu'l-Belâğa'dan* alınan: *Kalplerin açıldığı ve kapandığı anlar vardır. Kalbiniz açılıp Allah'a yöneldiğinde nafileleri yapın, kapandığında ise farzlarla yetinin.*” [94] ifadesi bu durumu örneklendirmektedir. *el-Keşkül* kitabında ağırlıklı olarak üzerinde durulan diğer bir konunun ahlak olduğunu gözlemleyen yazar, bu başlık altında sabır, vefa, tevazu, hayâ, bencillik gibi pek çok konunun örneklerle açıklandığını belirtmektedir. Gıybetin kötülüğünü açıklarken verilen örnek, bir kötülük ortadan kaldırılırken nasıl bu kadar yumuşak kelimeler kullanılabileceğinin de güzel bir örneğini oluşturmaktadır. “*Bil ki gıybet, öldürücü yıldırım gibidir. Gıybet eden kimse, iyiliklerini bir mancımıkla sağa sola fırlatan kimse gibidir. Abdullah b. Mübarek gıybet hakkında der ki: Eğer gıybet edecek olsaydım, annemin gıybetini yapardım. Çünkü benim sevaplarımı herkesten daha çok o hak ediyor.*” [103]

Aydın, ilmî boyutta Kurân'dan alıntılara rastlanmayan *el-Keşkül*'de çok sayıda senedi zikredilmeksizin metin olarak nakledilen hadislere rastlandığı bilgisini vermektedir. [113]

Yazar, gizemli ilimler ve tarih bölümlerinin yer aldığı *el-Keşkül*'de çok sayıda olayın nakledilmesinin pek çok kaynak bilgisini de beraberinde getirdiği görüşündedir. Bu durum okuyucuya konuyu farklı kaynaklara ulaşarak kolaylıkla araştırabilme imkânı sunmaktadır. Arapların, kaybolan kişinin elbisesini çıkarıp ters giymesi durumunda yolunu bulacağına inanmaları gibi ilginç bilgiler, şaşılığın nedeni, bacak ve göz anatomisi, gök cisimlerinin hareketleri hatta İstanbul'un yapı istatistiğine kadar varan [123-125] bilimsel bilgilerle alakalı metinler *el-Keşkül*'de mevcuttur.

Atik Aydın eserinde; *el-Keşkül* ve benzeri eserlerin temel amacının dinî ve ahlakî mesajlar nakletmek olduğunu belirtmektedir. *el-Keşkül*'ün edebî yapısının iyi anlaşılabilmesi amacıyla çalışmasına edebiyatın iki önemli konusu olan nesir ve şiir başlıklarını eklemiştir. Bu ana başlıkların kapsamına giren konuları belirleyerek alt başlıklar oluşturmuştur. *el-Keşkül* kitabından bağımsız olarak Arap nesrinin gelişmesine katkıda bulunan âmilleri; semr ve musâmere, sohbet ve münazara meclisleri, eğlenceler ve cariyeler, zühd ve zahidler, kudye (dilencilik), tufaylîlik (asalaklık) gibi alt başlıklar tesbit ederek incelemiştir. *el-Keşkül ve benzeri* eserlerde güldürürken düşündürülen ibretlik hikâyelere, Arap edebiyatının örnekleriyle süslenmiş mektuplara, başta Hz. Ali'ye ait olmak üzere hutbe örneklerine yer verildiği bilgisine ulaşmıştır. Vaaz ve nasihatler, ilginç olaylar, nesilden nesile intikal eden hikmetli sözler, insanlık tarihi kadar eski meseller, dua ve münâcâtlar, sevânih, tasvir, sec'li nesir ve ebced hesabıyla süslenmiş bilmeceler gibi Aydın tarafından oluşturulan başlıklar *el-Keşkül tarzı kitapların* içerik zenginliğini sergilemiş, ilgi çekici örneklemelemlerle okuyucuya izah edilmiştir.

Arap edebiyat tarihinde neredeyse hiç kimse yoktur ki şiir yazmamış olsun gerçeğinin göz ardı edilmeyerek, sahip olunan bu hazinenin *el-Keşkül*'de hak ettiği yeri aldığını belirten Aydın, konuları, yazarları, mesajları ve tarzları farklı farklı olan pek çok örneğe yer vererek zengin bir şiir bölümü içeriği oluşturmuştur. [228]

Tanıtımı yapılan eserde yazarın keşkül geleneği hakkında okuyucuyu bilgilendirdiği ve yeteri derecede aydınlattığı görülmüştür. Eserin; var olan fakat unutulmaya yüz tutmuş bir edebiyat tarzının taraf tutulmaksızın ve yorumsuz bir şekilde hatırlatılması amacına hizmet ettiği düşünülmektedir. Kitaba farklılık katan, edebiyatın fazla bilinmeyen bir dalının okuyucuya doyurucu bir şekilde açıklanmış olmasıdır. Yazarın anlatımı, akıcı ve anlaşılır ifade tarzıyla okuyucuyu sıkmayan bir üslûba sahiptir. Kitabın; bilgi içerikli oluşu, konunun farklı başlıklarla detaylandırılması, örneklerle zenginleştirilmesi gibi özelliklere sahip olmasının okuyucuyu tatmin ettiği gözlemlenmiştir. İçindekiler bölümü ana ve alt başlıklarla zenginleştirilerek okuyucuya hızlı erişim imkânı sunmaktadır. Verilen bilgiler doğrultusunda eserin, edebiyattaki keşkül geleneğini kavramak isteyen gerek akademik gerekse genel okuyucu kitlesine referans olacağı kanaatine varılmıştır.